FORMS, CONTENTS AND MANAGEMENT OF PREPARATION FOR (ACTIVE) AGEING AND (ACTIVE) OLD AGE

[FORMY, OBSAH A RIADENIE PRIPRAVY NA (AKTIVNE) STARNUTIE A (AKTIVNU) STAROBU]

Ctibor Hatar

doi: 10.18355/PG.2021.10.2.7

Abstract

The submitted study has a theoretical character, and it approaches the preparation for (active) aging and (active) old age from three perspectives - its forms, the process of its management, and the orientation of its contents. Several sources confirm that this preparation can have manifold forms, it can take place in many types of the environment in various subjects, and it can be related to all age groups. The submitted study exclusively focuses on the educational preparation for (active) aging and (active) old age. The author presents its contents according to the age of learners.

Key words

(Active) aging, (active) old age, forms, contents, management, preparation

175

Abstrakt

Predkladaná štúdia, teoretického charakteru, približuje prípravu na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu z troch perspektív – jej podoby, proces riadenia a obsahové zameranie. Viaceré zdroje potvrdzujú, že môže mať rozmanité podoby, môže prebiehať v rôznych typoch prostredia, skrze rôzne subjekty a môže sa týkať všetkých vekových skupín. V centre pozornosti predkladanej štúdie je výlučne edukačná príprava na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu. Jej obsah autor načrtáva podľa veku edukantov.

Kľúčové slová:

(Aktívne) starnutie; (aktívna) staroba; formy, obsah, riadenie, príprava

Úvod

„Kto spokojne starne a vie utvárať svoj život v sociálnej jednote, prežíva subjektívne lepšiu kvalitu života a zdravie a je menej náchylný na chorobu a potrebu opatery. Vzdelávanie vytvára pre to podmienky.“

Skôr než sa dostaneme k jadrú problematiky prípravy na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu, považujeme za dôležité uviesť tri okruhy problémov, ktoré, podľa A. Kruseho (1994: 351), riešia vedy o výchove vo vzťahu k starobe:

1. **vzdelávanie a príprava na starobu** (*vzdelávanie k starobe*) – prostredníctvom nej získava človek „pred vstupom do staroby“ fundamenty samostatného a zmysluplného starnutia;
2. **vzdelávanie v biografickom kontexte** (*vzdelávanie v starobe*) – musí sa rešpektovať „vzdelávacia história“ človeka, t. j. obsahy vzdelávania a stratégie učenia, ktoré vychádzajú z historických, spoločenských a kultúrnych udalostí a procesov, v/na ktorých boli seniori zainteresovaní;
3. **vzdelávanie v situačnom kontexte** – autor, odvolávajúc sa na E. Webera (1988), podáva deskripciu troch vzdelávacích potrieb a úloh, a to a) všeobecné vzdelávacie potreby a úlohy, ktoré vychádzajú zo socio-kultúrnej zmeny; b) typické vzdelávacie potreby a úlohy, ktoré súvisia s vývinovými úlohami; c) individuálne vzdelávacie potreby a úlohy, ktoré vychádzajú z kritických životných udalostí (in: Kruse, 1994: 351).¹

Samotná príprava na starnutie a starobu sa môže uskutočňovať rozmanitým spôsobom, v rôznych typoch prostredia, skrze rôzne subjekty a vo vzťahu k rôznym vekovým skupinám.

Formy, obsah a manažment prípravy na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu

B. Balogova (2005) na základe teoretického a empirického skúmania nastolenej problematiky navrhla **celospoločenskú** (súvisí s reformou dôchodkového poistenia, politikou zamestnanosti starších ľudí, politikou sociálneho poistenia, podporou celoživotného vzdelávania...), **podnikovú** (ide napr. o identifikáciu zamestnancov, ktorí dosahujú dôchodkový vek, poznávanie ich zámerov, či pracovať alebo nepracovať ďalej, zosúladienie plánov zamestnanca s plánmi zamestnávateľa, príprava a realizácia adaptačných opatrení, ako napr. *outplacement*²), **sociálnu** (ide o riešenie sociálnych problémov, napr. využívanie voľného času³) a **svojpomocnú** (ide

¹ V našej publikácii plne rešpektujeme koncepty, rozpracované E. Liveckom (1979) a R. Cornanicovou (1998).

² *Outplacement* – *poradenstvo* má v Nemecku dlhú tradíciu, pričom podľa W. Hofmann (2001) sa chápe ako „poradenstvo a sprevádzanie od výpovede cez fázu novej profesijnej orientácie až k novej činnosti“ (in: Beelmann, 2011: 136). Ako podkategórie sa používajú pojmy *Newplacement*, *Replacement* či *Inplacement* (Beelmann, 2011: 136).

³ Podrobnejšie sa voľnočasovými aktivitami v starobe venujú publikácie V. Holczerovej a D. Dvorackovej (2013), K. Janisa a J. Skopalovej (2016) a ďalších.

o poskytnutie sociálnej opory cez Jednotu dôchodcov Slovenska alebo denné centrá, ktoré majú štatút svojpomocných hnutí **prípravu na vstup do dôchodku** (Balogova, 2005: 104 – 117).

Na podobnom princípe funguje aj vekový manažment, ktorého opatrenia sa realizujú na troch úrovniach, a to:

- 1) **individuálna úroveň (jednotlivec)** – cieľom je udržanie a obnova vlastnej zamestnateľnosti za pomoci plánovania budúcnosti, celoživotného vzdelávania a postoja k vlastnému zdraviu;
- 2) **organizačná úroveň (firma)** – cieľom je udržanie a rozvoj pracovných síl za pomoci sociálne zodpovedného správania zamestnávateľov či jednotlivých pilierov vekového manažmentu⁴;
- 3) **národná, príp. regionálna úroveň (spoločnosť)** – cieľom je sociálna súdržnosť a podpora hospodárskeho rastu za pomoci sociálnej politiky, vrátane dôchodkovej politiky a politiky zamestnanosti, a vzdelávacieho systému (Cimbalnikova et al., 2012: 34).

M. Serak (2019: 31) uvádza, že príprava na starnutie a starobu môže mať podobu **aktívnu** (človek si sám upravuje prostredie a životný rámec) a **pasívnu** (človek sa prispôsobuje svojmu prostrediu).

Z hľadiska časového môžeme podľa B. Balogovej (2005) a ďalších autorov (napr. V. Pacovského, 1990; R. Cornanicovej, 1998 a i.) rozlišovať:

1. **dlhodobú prípravu na starobu** – mala by sa realizovať v priebehu celého života s akcentom na výchovu k zmysluplnému životu, spoločenskej aktivite, rozvoju osobných záujmov a tvorivej činnosti;
2. **strednodobú prípravu na starobu** – mala by sa začať okolo 45. roku života, dôraz by mal byť kladený na zdravý životný štýl, pestovanie mimopracovných aktivít, upevňovanie sociálnych kontaktov mimo vlastného pracoviska, čím sa dospelému cieľavedome pripravuje nový program⁵;
3. **krátkodobú prípravu na starobu** – mala by začať asi 3 až 5 rokov pred vstupom do dôchodku, pričom dospelých treba dostatočne informovať o ďalších možnostiach aktívneho spôsobu života v dôchodku (Balogova, 2005: 112 – 113).

Príprava na (aktívne) starnutie, (aktívnu) starobu a na odchod do starobného dôchodku sa ďalej môže členiť podľa miesta, v ktorom by mohla

⁴ Odborníci z Fínskeho inštitútu pracovného zdravia definovali osem pilierov vekového manažmentu na úrovni podniku, a to znalosť problematiky veku, ústretový postoj voči veku, manažment, ktorý dobre rozumie individualite a rozdielnosti, kvalitná a funkčná veková stratégia, dobrá pracovná schopnosť, vysoká úroveň kompetencií, dobrá organizácia práce a pracovného prostredia a spokojný život (Cimbalnikova et al., 2012: 39).

⁵ B. Balogova (2005: 112) sa zmieňuje o „náhradnom“ programe. H. Haskovcova (2010: 125) podrobuje istej kritike toto označenie a odporúča používať pojem „druhý životný program“, ktorý možno koncipovať predovšetkým na základe poznania potrieb starnúceho a starého človeka, ktoré sa nevzťahujú len na jeho zdravie a materiálno-finančné zabezpečenie, ale tiež na potrebu mať svoj domov, kde mu je prejavovaná úcta a láska.

prebiehať, na **prípravu v domácom/rodinnom prostredí** (v súkromí), **v prostredí školy** (v čase prípravy na povolanie), **v prostredí firmy/organizácie** (pri výkone zamestnania), **v prostredí záujmových a dobrovoľníckych skupín** (vo voľnom čase) alebo **v prostredí celej spoločnosti** (všeobecné sociálnopolitické nariadenia).

Podľa veku osôb, ktoré sa majú na starnutie, starobu, príp. odchod do starobného dôchodku pripravovať, môžeme rozlišovať **prípravu detí, mládeže, dospelých v pracovne činnom veku a seniorov**. Povedané slovami R. Cornanicovej (1998: 124), pôjde o preseniorskú, proseniorskú a seniorskú edukáciu.

Nasledovná tabuľka ilustruje postup riadenia prípravy na aktívne starnutie a aktívnu starobu.⁶

Tabuľka č. 1: Manažment prípravy na aktívne starnutie a aktívnu starobu

Vplyvajúci faktor v podobe cielenej prípravy ⁷ na aktívne starnutie a aktívnu starobu (cez rôzne profesie)		Ovplyvňovaný subjekt	Ovplyvnený subjekt/ výsledok prípravy	
→		→	→	
Ekonomická príprava	ekonóm, finančný poradca	ČLOVEK, ovplyvnený faktormi z vnútorného a vonkajšieho prostredia,	AKTÍVNE STARNÚCI ČLOVEK	ČLOVEK AKTÍVNE PREŽÍVAJÚCI VLASTNÚ STAROBU
Sociálna príprava	sociológ, sociálny pracovník			
Psychologická príprava	psychológ			
Spirituálna príprava	kňaz, rehoľník			
Telesná príprava	tréner, telovýchovný lekár			

⁶ Pri tvorbe tohto návrhu postupu (fáz) riadenia sme vychádzali z názvoslovia a systému školského manažmentu, resp. manažmentu edukácie dospelých (viď napr. Horak, 2002; Porubská – Durdiak, 2005; Pisonova et al., 2017) a z behaviorálnej teórie (porovnaj napr. Striezenec, 1999; Hartl – Hartlova, 2010).

⁷ Treba však uviesť, že G. Unkelbach-Romussi (1997: 106 – 115) už v 90-tych rokoch detailne popisovala tematické okruhy (*psychologické, psychosociálne, životstvárujúce a svetonázorové aspekty; zdravotné aspekty; hospodárske aspekty; právne aspekty; zariadenia, služby, ponuky pre staršie obyvateľstvo*), vymedzené švajčiarskou organizáciou **Pro Senectute** (viac o organizácii: <https://www.prosenectute.ch/>) a inými autormi, ktoré možno chápať ako obsah podujatí, zameraných na prípravu na starobu (a snáď aj na starnutie). Autorka tiež bližšie popisuje/analyzuje antropologické, sociologické, psychologické a voľnočasovo-pedagogické predpoklady didaktiky/metodiky prípravy na starobu (Unkelbach-Romussi, 1997: 51 – 78).

Edukačná príprava	PEDAGÓG, ANDRAGÓG	v ktorom žije ⁸		
Iná špecificky zameraná príprava	ďalšie profesie			

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka č. 1 ďalej dokumentuje, že prípravou človeka na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu sa môžu zaoberať rôzne profesie, od ekonómov, cez sociológov, sociálnych pracovníkov, psychológov, duchovných, lekárov, až po edukačných pracovníkov, andragógov z tejto kategórie nevynímajúc.

Naše závery potvrdzuje aj M. Serak (2019: 27 – 28), ktorý konštatuje, že problematika prípravy na starnutie a starobu už nie je riešená iba ako sociálna, politická a ekonomická záležitosť, ale tiež ako „edukačná téma“.

Predmetom nášho záujmu sa preto stáva tzv. **edukačná príprava na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu**. Tabuľka č. 2 názorne ilustruje obsah prípravy na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu z hľadiska veku¹⁰ edukantov.

Edukačné aktivity, zamerané na (aktívne) starnutie a (aktívne) prežívanie seniorského veku, môžu byť zostavené podľa jednotlivých *zložiek výchovy* (pozri napr. Masarik et al., 1994; Perhacs – Paska, 1995; Cornanicova, 1998), *oblastí záujmovej činnosti* (porovnaj napr. Masarikova – Masarik, 2002; Serak, 2009; Kryston et al., 2011), *zložiek osobnosti* (viac o tom napr. Hotar – Paska – Perhacs et al., 2000; Perhacs, 2011) alebo podľa *aspektov/stránok (bytia, vývinu) osobnosti* (porovnaj napr. Vagnerova, 2000; Balogova, 2005; Strizenec, 2007; Perhacs, 2011; Kovac, 2013), t. j. edukačné

179

⁸ Podobné faktory ovplyvňujú aj kvalitu života človeka (porovnaj napr. Tokarova, 2002; Hermanova, 2012a,b).

⁹ K vybraným témam, prezentovaným v tabuľke č. 2, odporúčame publikácie nasledovných autorov: Komenský, 1992; Wingchen, 1995; Perhacs – Paska, 1995; Unkelbach-Romussi, 1997; Cornanicova, 1998, 2011; Masarikova – Masarik, 2002; Stilec, 2004; Walsh, 2005; Strizenec, 2007; Serak, 2009, 2019; Krivohlavy, 2011; Rabusicova – Kamanova – Pevna, 2011; Rackova – Ochaba, 2012; Zimermanova, 2012a,b; Cimbálnikova et al., 2012; Petrova Káfkova, 2012; Lalik, 2012, 2013; Jerabek et al., 2013; Kupcova, 2014; Novotný et al., 2014; Lenhardtova – Frk – Tlucakova, 2015; Spatenkova – Smekalova, 2015; Tomczyk, 2015; Rabusicova et al., 2016; Gracova – Selecký, 2017; Vavrikova, 2017; Jedlickova, 2017, 2021; Vavrikova – Hudecova, 2018; Sladkayova, 2019; Koricina, 2020, 2021 a i., ktoré nás inšpirovali pri koncipovaní obsahu prípravy na (aktívne) starnutie a (aktívnu) starobu, resp. ktoré považujeme vo vzťahu k obsahu predmetnej prípravy za významné.

¹⁰ Pri pomenovaní vekovej skupiny možno vychádzať z rôznych odborov, resp. ich odvetví, v našej práci sme použili členenie (názvoslovie) veku, ktoré sa uplatňuje v sociológii (napr. Alan, 1989; Sak – Kolesarova, 2012; Urban, 2017), vo vývinovej psychológii (napr. Vagnerova, 2000) a v demografii (napr. Jurcova, 2002).

aktivity zamerané na biologickú, psychickú, sociálnu (resp. psychosociálnu) a duchovnú stránku osobnosti človeka v rámci systému formálneho, neformálneho a informálneho vzdelávania (pozri napr. Svec, 2008).

Tabuľka č. 2: Obsah prípravy na (aktívne) starnutie
a (aktívnu) starobu z hľadiska veku edukantov

(AKTÍVNE) STARNUTIE a (AKTÍVNA) STAROBA¹¹	
DETI a MLÁDEŽ	<ul style="list-style-type: none"> • životospráva a prevencia chorôb a zdravotných rizík, • nácvik a realizácia rôznych pohybových aktivít, • psychické zdravie, • ageizmus a medzigeneračná solidarita, • záujmové vzdelávanie, • občianske vzdelávanie s akcentom na aktívne občianstvo, • formálne vzdelávanie v rôznych učebných a študijných odboroch, • ...
DOSPELÍ (v pracovne činnom veku)	<ul style="list-style-type: none"> • životospráva a prevencia chorôb a zdravotných rizík, • nácvik a realizácia rôznych pohybových aktivít, • psychické zdravie, • ageizmus a medzigeneračná solidarita, • záujmové vzdelávanie, • občianske vzdelávanie s akcentom na aktívne občianstvo, • formálne vzdelávanie v rôznych učebných a študijných odboroch, • profesijné vzdelávanie s presahom do vekového manažmentu a medzigeneračného učenia, • spiritualita, • ekumenizmus, kultúrno-náboženská tolerancia a riziká sekularizmu,

¹¹ Rozdiel v tom, či pôjde o bežné starnutie a bežne prežívanú starobu alebo o aktívne starnutie a aktívnu starobu spočíva najmä v človekom preferovanom prístupe (*aktívny, činorodý, neraz bez potreby stimulácie* verzus *všedný, až pasívny*). Čo možno považovať za aktivitu a čo za neaktivitu v kontexte predkladanej problematiky precízne objasňuje M. Petrova Kafkova (2019: 200 – 201) alebo dokument *Aktiv Altern: Rahmenbedingungen und Vorschlaege fuer politisches Handeln* (2002: 12).

Rozdiel medzi *úspešným starnutím/zdravou (aktívnou) starobou, obvyklým starnutím/starobou a patologickým starnutím* vysvetľujú R. Cevela, Z. Kalvach a L. Celedova (2012: 28). Pojmom *aktívne starnutie a aktívna staroba* sa venujeme v publikácii *Active Ageing and Active Old Age in the Educational Context* (Hatar, C., 2019).

	<ul style="list-style-type: none"> • duchovné cvičenia a pútnicko-poznávacie zájazdy, • čítanie náboženskej literatúry, • ...
SENIORI	<ul style="list-style-type: none"> • životospráva a prevencia chorôb v starobe, • nácvik a realizácia pohybových aktivít, • psychosomatické choroby v starobe a psychické zdravie, • prevencia zlého zaobchádzania a ageizmu, • rôzne odborné a záujmové vzdelávacie kurzy (cudzí jazyk, IKT, opatrovanie nesebestačných a i.), • dobrovoľníctvo seniorov, • tréning pamäti, • štúdium odbornej a umeleckej literatúry, • hudobné a výtvarné umenie, • profesijné vzdelávanie spojené s výkonom profesie u pracovne činných seniorov s akcentom na vekový manažment a medzigeneračné učenie, • spiritualita, život svätcov, vybrané témy z teológie, • ekumenizmus, kultúrno-náboženská tolerancia a riziká sekularizmu, • duchovné cvičenia a pútnicko-poznávacie zájazdy, • čítanie náboženskej literatúry, • televízne a rozhlasové náboženské relácie, • posmrtný život, • ...

Zdroj: vlastné spracovanie

G. Theunissen (2002: 83) uvádza kľúčové témy, predstavujúce náplň všeobecného vzdelávania osôb s učebnými ťažkosťami a viacnásobným postihnutím v neskorom dospelom veku a v starobe, ktoré sú svojím spôsobom použiteľné aj na intaktných dospelých a seniorov:

- príprava na starnutie, starobu a dôchodok;
- práca so životnými príbehmi;
- práva seniorov (v rezidenčných podmienkach);
- (psychické a fyzické) zdravie a stravovanie;
- bývanie a život v starobe, vrátane inštitucionalizácie;
- samostatnosť, sebaurčujúce starnutie a asistenčné služby;
- produktivita a sebarozvoj v seniorskom veku;
- vzťahy v seniorskom veku;
- zvládanie strát a chorôb, vrátane sprevádzania zomierajúcich a práce so smútkom.

Aj M. Serak (2019: 33 – 35) sa pokúsil navrhnúť okruh tém pre prípravu na starobu. Ide o nasledovné oblasti: *zdravie a životný štýl*,

spoločenské a organizačné aspekty, ekonomické a materiálne zabezpečenie, psychické a intelektuálne aspekty, umieranie a smrť.

Vzdelávacia ponuka tzv. inštrumentálneho charakteru môže byť, podľa G. Theunissen (2002: 86), orientovaná na:

- domáce práce, ako napr. varenie, pečenie a pod.;
- praktické aktivity súvisiace so životom, ako napr. nakupovanie, starostlivosť o svoje telo, domácnosť, rastliny atď.;
- orientácia v priestore, napr. využívanie prostriedkov hromadnej dopravy a pod.;
- komunikácia a kultúrne techniky, medzi ktoré patrí napr. čítanie, písanie a počítanie;
- používanie a využívanie nových médií, resp. technológií;
- sociálne učenie, zamerané napr. na techniky riešenia konfliktov alebo výcvik v mediácii, a tréning tzv. všeobecných stratégií na riešenie problémov;
- telesný tréning, džoging mozgu, výcvik sebavedomia;
- ...

Obsahom prípravy na starnutie/starobu, resp. preseniorskej edukácie sa zaoberali aj C. Hatar a P. Jedlickova (2018), M. Ivancikova (2020), P. Jedlickova (2021), M. Koricina (2020, 2021) a jej psychologickou platformou aj M. Mueller de Moraes (2019).

Základnou analýzou navrhovaných tém, resp. vzdelávacích ponúk sme dospeli k poznaniu, že témy možno rozdeliť do štyroch skupín, a to ***obsah prípravy súvisiaci s biologickou, psychickou, sociálnou a spirituálnou/ duchovnou stránkou osobnosti starnúceho človeka, resp. seniora.***

Namiesto záveru

Ak teda prijímame koncept edukácie od S. Sveca (2015: 225 – 227), potom treba uviesť, že má rovnaké opodstatnenie vo vzťahu k starším dospelým a seniorom ako vo vzťahu k mladším vekovým kategóriám, pričom jej podstata môže byť napĺňaná rôznorodým spôsobom a jej potenciál aj rôzne využívaný.¹² O. Cepelka (2019: 39) konštatuje, že (v kontexte saturácie potrieb a kvality života) edukácia a) vytvára u dospelých *fundament pre ďalšie vzdelávanie* a jeho následné uplatnenie, resp. využitie v starobe, b)

¹² F. Kolland (2010: 15 – 16) konštatuje, že celoživotné učenie sa spája so získavaním kompetencií a pre aktívne starnutie identifikuje päť kompetencií, a to: 1) *kognitívna kompetencia* (prijímanie a chápanie súvislostí), 2) *sociálna kompetencia* (udržiavanie vyhovujúcich sociálnych vzťahov), 3) *produktívna kompetencia* (úsilie a výdrž), 4) *sebakompetencia* (schopnosť a pripravenosť na autonómne a zodpovedné konanie a na reflexiu vlastného a cudzieho konania), 5) *orientačná kompetencia* (orientácia v čase a v prostredí).

v starobe plní úlohu *multiplikátora aktívneho života*, a zároveň c) je pre seniora určitým *transmitterom medzi činnosťami*, ktoré sú zamerané na seba, a činnosťami, ktoré majú využitie v širšom prostredí.

Pre starších dospelých v procese aktívneho starnutia a pre seniorov¹³ v procese aktívneho prežívania staroby nie je dôležitý intelektuálny výkon, ktorý dospelý človek v pred dôchodkovom alebo seniorskom veku v edukácii podá, ale stopa, ktorú edukácia zanechá v ich živote (Hatar, 2019: 100), i keď, ako uvádzajú M. Stilec (2004: 14) alebo Z. Butorova et al. (2013a: 8), dnešná doba kladie dôraz viac na (pracovný) výkon, zdatnosť, krásu a mladosť.

Bibliographic references

Active Ageing: A Policy Framework. Available online: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf

Active Ageing Index for 28 European Union Countries. Available online: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/WG7/Documents/Policy_Brief_AAI_for_EG_v2.pdf

ADAMEC, P. (ed.). 2015. Soucasna role celozivotniho uceni v zivote senioru z multidisciplinarni perspektivy. Brno: MU. 107 p. ISBN 978-80-210-7940-3.

Aktiv Altern: Rahmenbedingungen und Vorschlaege fuer politisches Handeln. Available online:

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/2/WHO_NMH_NPH_02.8_ger.pdf

ALAN, J. 1989. Etapy zivota ocima sociologie. Praha: Panorama. 440 p.

BALOGOVA, B. 2005. Seniori. Presov: Akcent Print. 158 p. ISBN 80-969274-1-8.

BALTES, P. B. (ed.) et al. 1994. Alter und Altern. Ein interdisziplinärer Studententext zur Gerontologie. Berlin: Walter de Gruyter. 814 p. ISBN 3-11-014408-5.

BEELMANN, G. 2011. Gestaltung beruflicher Uebergaenge am Beispiel aelterer Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer: Fallbeispiele aus der Praxis. In BEELMANN, W. – ROSOWSKI, E. (eds.). Uebergaenge im Lebenslauf bewaeltigen und foerderlich gestalten. Berlin: LIT Verlag, p. 135-150. ISBN 978-3-643-11468-6.

BERTERMANN, B. 2014. Geragogische Herausforderung der Hochaltrigkeit. In Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie, vol. 47, n. 7,

¹³ „Podľa zistení Silverstein a Parker (2002) je maximalizácia participácie na aktivitách užívaná seniormi ako adaptačná stratégia kompenzujúca sociálne a fyzické deficit. Seniori, ktorí zvýšili svoju participáciu v aktivitách bez ohľadu na ich typ, vykazovali zlepšenie svojich životných podmienok“ (Petrova Kafkova, 2019: 203).

- pp. 552-556. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs00391-014-0813-8.pdf>
- BODNAROVA, B. 2009. Starnutie populacie a predlzovanie pracovneho zivota na Slovensku. In *Rodina a praca*, vol. 2009, n. 2, pp. 5 – 26. ISSN 1336-7153. Available online: https://www.ceit.sk/IVPR/images/pdf/bulletin_02_2009.pdf
- BUGELOVA, T. – CUPKOVA, L. 2020. *Zivot a praca seniorov vo svetle teorii a vyskumov*. Presov: PU. 104 p. ISBN 978-80-555-2415-3. Available online: <http://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Bugelova1/subor/9788055524153.pdf>
- BUTOROVA, Z. et al. 2013a. *Odporucania nastrojov na zmenu postojov a nazorov na aktivne starnutie na zaklade vysledkov empirickeho prieskumu*. Bratislava: CV MPSVaR SR. 32 p. [cit. 2018-07-28]. Available online: https://www.ia.gov.sk/cv/images/projekty/strategiaaktivnehostarnutia/NPSA_S_Aktivita3_Odporucania.pdf
- BUTOROVA, Z. et al. 2013b. *Stvrty rozmer tretieho veku. Desat kapitol o aktivnom starnuti*. Bratislava: Institut pre verejne otazky. 368 p. ISBN 978-80-89345-44-1.
- CIMBALNIKOVA, L. et al. 2011. *Age Management. Komparativni analyza podmienok a pristupu vyuzivanych v Ceske republice a v Finsku*. Praha: AIVD CR. 82 p. ISBN 978-80-904531-2-8. Available online: <http://www.aivd.cz/soubor-doc738/>
- CIMBALNIKOVA, L. et al. 2012. *Age Management pro praci s cilovou skupinou 50+*. Metodicka prirucka. Praha: AIVD CR. 160 p. ISBN 978-80-904531-5-9. Available online: <http://www.aivd.cz/soubor-doc737/>
- CEPELKA, O. 2019. Satisfakcni a stimulační efekty organizovaného vzdelávání seniorů. In *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*, vol. 9, n. 3, pp. 23-42. ISSN 1804-526X. Available online: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20190903023.pdf
- CEVELA, R. et al. 2014. *Socialni gerontologie. Vychodiska ke zdravotni politice a podpore zdravi ve stari*. Praha: Grada. 238 p. ISBN 978-80-247-4544-2.
- CEVELA, R. – KALVACH, Z. – CELEDOVA, L. 2012. *Socialni gerontologie. Uvod do problematiky*. Praha: Grada. 263 p. ISBN 978-80-247-3901-4.
- CORNANICOVA, R. 1998. *Edukacia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Bratislava: UK. 156 p. ISBN 80-223-1206-1.
- CORNANICOVA, R. 2011. *Zaujmove vzdelavanie dospelých ako oblasť kulturno-osvetovej andragogiky*. In KRYSTON, M. et al. *Zaujmove vzdelavanie dospelých. Teoreticke vychodiska*. Banská Bystrica: UMB, p. 42 – 53. ISBN 978-80-557-0211-7.

- DEBNARIKOVA, M. – KADLUBEKOVA, D. 2017. Edukacia dospelých s mentálnym a viacsobným postihnutím – príklad dobrej praxe z Domova sociálnych služieb Slatinka, prevádzka Nadej Vidina. In VETESKA, J. (ed.). *Vzdelávaní dospelých 2016 – východiska a inšpirácie pro teórie a praxi*. Praha: CAS, p. 85-95. ISBN 978-80-905460-6-6.
- DEBNARIKOVA, M. – KORICINA, M. 2020. Leisure activities and education of seniors in residential facilities. In *AD ALTA*, vol. 10, n. 2, pp. 195 – 200. ISSN 1804-7890, 2464-6733 (online). Available online: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1002/papers/A_koricina.pdf
- Definícia vekového manažmentu a vytvorenie zásad vekového manažmentu pre zamestnávateľov (v súkromnej a verejnej sprave). Available online: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/rada-vlady-sr-prava-seniorov/definicia-vekoveho-manazmentu-vytvorenie-zasad.pdf>
- DU PREL, J. B. – SCHRETTENBRUNNER, Ch. – HASSELHORN, H. M. 2019. Vertikale und horizontale soziale Ungleichheit und Motivation zum vorzeitigen Erwerbsausstieg. In *Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie*, vol. 52, n. 1 suppl., pp. 3-13. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00391-018-1450-4>
- ENGSTLER, H. 2019. Wie erfolgreich sind aeltere Arbeitskraefte in der zeitlichen Umsetzung ihrer Ausstiegsplaene? Soziale Unterschiede der Uebereinstimmung zwischen geplantem und realisiertem Alter der Erwerbsbeendigung. In *Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie*, vol. 52, n. 1, suppl., pp. 14-24. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00391-018-1451-3>
- GEROK, W. – BRANDTSTAEDTER, J. 1994. Normales, krankhaftes und optimales Altern: Variations- und Modifikationsspielraeume. In BALTES, P. B. (ed.) et al. *Alter und Altern. Ein interdisziplinärer Studententext zur Gerontologie*. Berlin: Walter de Gruyter, p. 356-385. ISBN 3-11-014408-5.
- GRACOVA, D. – SELECKY, E. 2017. *Vývojové trendy edukácie seniorov na univerzitách tretieho veku v Európe*. Banská Bystrica: Belianum. 150 p. ISBN 978-80-557-1378-6.
- GRUEN, A. 2008. *Umenie starnut*. Bratislava: LUC. 160 p. ISBN 978-80-7114-688-9.
- HARTL, P. – HARTLOVA, H. 2010. *Velký psychologický slovník*. 4. vydanie. Praha: Portal. 800 p. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HANOBIK, F. 2016. *Sociálna politika EÚ a multikulturnosť*. Priebram: Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna. 192 p. ISBN 978-80-906146-7-3.
- HASMANOVA MARHANKOVA, J. 2013. *Aktivita jako projekt. Diskurz aktivního stárnutí a jeho odezvy v životech českých seniorů a seniorek*. Praha: SLON. 170 p. ISBN 978-80-7419-152-7.
- HASMANOVA-MARHANKOVA, J. 2010. Konstruování představ aktivního stárnutí v centrech pro seniory. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, vol. 46, n. 2, pp. 211-234. ISSN 2336-128X Available online:

- http://sreview.soc.cas.cz/uploads/3bc19175b82e08df28efe9eb21e4793d3ff00fa9_Hasmanova.pdf
- HASKOVCOVA, H. 2010. Fenomen stari. 2. vydanie. Praha: HBT. 368 p. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HATAR, C. 2019. Active Ageing and Active Old Age in the Educational Context. In AD ALTA, vol. 9, n. 1, pp. 97-102. ISSN 1804-7890, 2464-6733 Available online: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/0901/papers/A_hatar.pdf
- HATAR, C. 2014. Geragogika. Vybrane kapitoly z teorie a metodiky edukacie seniorov. Nitra: UKF. 110 p. ISBN 978-80-558-0666-2.
- HATAR, C. – JEDLICKOVA, P. 2018. Cudzojazyčne vzdelavanie dospelých ako príprava na starobu v Nemecku a Španielsku. In VETESKA, J. (ed.). Vzdelavani dospelých 2017 – v dobe rezonujících spoločenských zmien / Adult education 2017 – in time of resonant social changes. Praha: CAS, p. 165-175. ISBN 978-80-906894-2-8.
- HATAR, C. – JEDLICKOVA, P. 2020. The issue of active ageing and active old age in the education and social policy of Slovakia, Germany and Spain. In Lifelong Learning - celoživotní vzdelávání, vol. 10, n. 3, pp. 311-331. ISSN 1804-526X. Available online: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20201003311.pdf
- HEGYI, L. 2013. Seniori. In MORICOVA, S. – BARTOSOVIC, I. – HEGYI, L. Znevýhodnené skupiny vo verejnom zdravotníctve. Bratislava: VEDA, p. 118 – 138. ISBN 978-80-224-1278-0.
- HERMANOVA, E. 2012a. Koncepty, teorie a mereni kvality života. Praha: SLON. 239 p. ISBN 978-80-7419-106-0.
- HERMANOVA, E. 2012b. Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu. In Sociologia, vol. 44, n. 4, pp. 407-425. ISSN 1336-8613. Available online: <http://www.sav.sk/journals/uploads/09101219Hermanova%20-%20OK%20upravena%20studia.pdf>
- HOFAECKER, D. – HESS, M. – KOENIG, S. 2019. Wandel von Ruhestandsuebergaengen im politischen Paradigmenwechsel Europas. Spaete Erwerbsphase und Rentenuebergang in Deutschland, Oesterreich, Schweden und Estland. In Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie, vol. 52, n. 1 suppl., pp. 40-51. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00391-018-01476-1>
- HOLCZEROVA, V. – DVORACKOVA, D. 2013. Volnocasove aktivity pro seniory. Praha: Grada. 96 p. ISBN 978-80-247-4697-5.
- HORAK, J. 2002. Organizacia a riadenie socialnych zariadení. Nepublikovane prednasky. Nitra: PF UKF.
- HOTAR, V. – PASKA, P. – PERHACS, J. et al. 2000. Vychova a vzdelavanie dospelých. Andragogika. Terminologický a výkladový slovník. Bratislava: SPN. 547 p. ISBN 80-08-02814-9.

- HVOZDIK, S. 2014. Psychologia starsich dospelých a poradenstvo starsim dospelým. Kosice: UPJS. 334 p. ISBN 978-80-8152-145-4.
- ILMARINEN, J. 2008. Ako si predĺžiť aktívny život. Starnutie a kvalita pracovného života v Európskej únii. Bratislava: Priroda. 467 p. ISBN 978-80-07-01658-3.
- IVANCIKOVA, M. 2020. Priprava na starnutie, starobu a vstup do dôchodku ako jedna z kľúčových životných výziev každého človeka. In *Pedagogica actualis* XI. Trnava: UCM, p. 157-163. ISBN 978-80-572-0045-1.
- JANIS, K. – SKOPALOVA, J. 2016. Volný čas senioru. Praha: Grada. 156 p. ISBN 978-80-247-5535-9.
- JEDLICKOVA, P. 2014a. Edukacia zdravotne znevýhodnených dospelých a seniorov v rezidenčných zariadeniach. Nitra: UKF. 164 p. ISBN 978-80-558-0611-2.
- JEDLICKOVA, P. 2021. FIE as a form of pre-senior education. In *INTED 2021*. Valencia: IATED, p. 2681 – 2685. ISBN 978-84-09-27666-0.
- JEDLICKOVA, P. 2017. Medzigeneračné učenie v rodinnom prostredí ako prevencia agresívneho správania u detí. Nitra: UKF. 108 p. ISBN 978-80-558-1178-9.
- JEDLICKOVA, P. 2014b. Proseniorska výchova v rodinách a institucionalizácia seniorov. Nitra: UKF. 76 p. ISBN 978-80-558-0667-9.
- JERABEK, H. et al. 2013. Mezigenerační solidarita v péči o seniory. Praha: SLON. 316 p. ISBN 978-80-7419-117-6.
- JURCOVA, D. 2002. Krátky slovník základných demografických pojmov. Bratislava: Institut informatiky a štatistiky. 38 p. Available online: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/slovník2.pdf>
- KAMINSKA, D. 2017. Duchovní rozmer v péči o seniory. Nepublikovaná prednáška. Praha: Centrum Seniora.
- KALVACH, Z. et al. 1997. Úvod do gerontologie a geriatrie. 1. díl. Gerontologie obecná a aplikovaná. Praha: Karolinum. 194 p. ISBN 80-7184-366-0.
- KOLLAND, F. 2010. Standortbestimmung der Geragogik. In MIKLAS, H. (ed.). *Geragogik – eine Herausforderung der Zukunft*. Wien: LIT Verlag, p. 9 – 24. ISBN 978-3-643-50214-8.
- KOLLAND, F. – AHMADI, P. 2010. Bildung und aktives Altern. Bewegung im Ruhestand. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag. ISBN 978-3-7639-4288-6. Available online: https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=lang_en%7Clang_de%7Clang_pl%7Clang_es&id=13iHy9t4akMC&oi=fnd&pg=PA9&dq=aktives+altern
- KOLLAND, F. – MEYER SCHWEIZER, R. A. 2012. Altern und Wertewandel. In *Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie*, vol. 45, n. 7, pp. 587-592. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00391-012-0392-5>

- KOMENSKY, J. A. 1992. Vsevychova (Pampaedia). Bratislava: NOC. 272 p. ISBN 80-215-0216-9.
- KORICINA, M. 2021. The curriculum of the pre-senior education programme. In INTED 2021. Valencia: IATED, p. 10601 – 10609. ISBN 978-84-09-27666-0.
- KORICINA, M. 2020. Nove vyzvy pre volnocasovu edukaciu ludi v preseniorskom veku. In Pedagogica actualis XI. Trnava: UCM, p. 186-197. ISBN 978-80-572-0045-1.
- KORNADT, A. E. – ROTHERMUND, K. 2011. Dimensionen und Deutungsmuster des Alterns. Vorstellungen vom Altern, Altsein und der Lebensgestaltung im Alter. In Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie, vol. 44, n. 5, pp. 291-298. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00391-011-0192-3>
- KOSTOLNA, Z. 2009. Postavenie starsich osob na trhu prace vo svetle vyskumnych zistení. In Rodina a praca, vol. 2009, n. 2, pp. 27-56. ISSN 1336-7153. Available online: https://www.ceit.sk/IVPR/images/pdf/bulletin_02_2009.pdf
- KOVAC, D. 2013. Umne starnut. Fragmenty. Bratislava: VEDA. 176 p. ISBN 978-80-224-1280-3.
- KRICHELDORFF, C. 2014. Alter(n) lernen. In Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie, vol. 47, n. 7, pp. 549 – 551. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00391-014-0814-7>
- KRICHELDORFF, C. – KLOTT, S. 2017. Altersbildung und Soziale Arbeit. In Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie, vol. 50, n. 5, pp. 434-438. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00391-017-1255-x>
- KRYSTON, M. et al. 2011. Zaujmove vzdelavanie dospelych. Teoreticke vychodiska. Banska Bystrica: UMB. 238 p. ISBN 978-80-557-0211-7.
- KRYSTON, M. – KARIKOVA, S. 2015. Vzdelavanie seniorov. Andragogicke, geragogicke a psychologicke vychodiska. Banska Bystrica: UMB. 140 p. ISBN 978-80-557-0897-3.
- KRUSE, A. 1994. Alter im Lebenslauf. In BALTES, P. B. (ed.) et al. Alter und Altern. Ein interdisziplinärer Studententext zur Gerontologie. Berlin: Walter de Gruyter, p. 331-355. ISBN 3-11-014408-5.
- KRIVOHLAVY, J. 2011. Starnuti z pohledu pozitivni psychologie. Moznosti, ktere cekaji. Praha: Grada. 141 p. ISBN 978-80-247-3604-4.
- KUPCOVA, V. 2014. Zaujmove vzdelavanie dospelych z aspektu kvality. Banska Bystrica: Belianum. 146 p. ISBN 978-80-557-0744-0.
- LALIK, M. 2012. Prace s pocitacem pro seniory. Praha: Grada. 152 p. ISBN 978-80-247-4136-9.
- LALIK, M. 2013. Prace s pocitacem pro seniory 2. Praha: Grada. 149 p. ISBN 978-80-247-4594-7.
- LENHARTOVA, M. – FRK, V. – TLUCAKOVA, L. 2015. Tvorba

- kooperatívnych edukacných programov v rezidenčných zariadeniach. Presov: PU. 79 p. ISBN 978-80-555-1535-9.
- LIVECKA, E. 1979. Úvod do gerontopedagogiky. Praha: USI pri MS. 235 p.
- LIVECKA, E. – KUBALEK, J. 1978. Podniková pedagogika. Praha: SPN. 335 p.
- MACHALOVÁ, M. 2004. Psychológia vo vzdelávaní dospelých. Od teórie k praxi. Bratislava: RadioPrint. 273 p. ISBN 80-969339-6-5.
- MASARIK, P. et al. 1994. Všeobecná a porovnávací pedagogika. Vybrané kapitoly. Nitra: VSPg. 152 p. ISBN 80-88-738-16-4.
- MASARIKOVÁ, A. – MASARIK, P. 2002. Vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času. Nitra: UKF. 208 p. ISBN 80-968735-0-4.
- MESZAROSOVÁ, J. – WSOLOVÁ, L. – GAZDIKOVÁ, K. 2017. Sociálne aspekty starnutia – príprava na dôchodkový vek. In Verejné zdravotníctvo, vol. 13, n. 1, pp. 18-34. ISSN 1337-1789. Available online: <http://casopis.fvszu.sk/wp-content/uploads/201701-meszarosovawsolovagazdikova.pdf>
- MITTERLECHNER, Ch. 2012. Staroba neznamena koniec. In Socioterapia, vol. 2, n. 2, pp. 8-10. ISSN 1331-7138. Available online: https://www.socioterapia.sk/wp-content/uploads/2018/08/Socioterapia_2_2012.pdf
- MUHLPACHR, P. 2004. Gerontopedagogika. Brno: MU. 204 p. ISBN 80-210-3345-2.
- MUELLER DE MORAIS, M. 2019. Preparation for Old Age as Part of the Adaptation to Old Age. In AD ALTA, vol. 9, n. 2, pp. 215-219. ISSN 1804-7890, 2464-6733 (online). Available online: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/0902/papers/A_mullerdemorais.pdf
- Narodná klasifikácia vzdelania. Available online: <https://www.minedu.sk/data/files/3772.pdf>
- NOVOTNÝ, P. et al. 2014. Age management: Jak rozumet stárnutí a jak na něj reagovat. Možnosti uplatnění age managementu v České republice. Průvodce pro jednotlivce, organizace a společnost. Praha: AIVD. 144 p. ISBN 978-80-904531-7-3. Available online: <http://www.aivd.cz/soubor-doc736/>
- ONDRUSOVÁ, J. 2011. Stárí a smysl života. Praha: Karolinum. 168 p. ISBN 978-80-246-1997-2.
- OSWALD, W. D. 2000. Sind Alter und Altern meßbar? In Zeitschrift fuer Gerontologie und Geriatrie, vol. 33, n. 1 suppl., pp. 8-14. ISSN 1435-1269. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007/s003910070002>
- PACOVSKÝ, V. 1990. O stárnutí a stárí. Praha: AVICENUM. 136 p. ISBN 80-201-0076-8.
- PERHACS, J. 2004. Geragogika. Nepublikované prednášky. Nitra: PF UKF.

- PERHACS, J. 2011. Personalizacne a socializacne aspekty rozvoja osobnosti dospelých. 2. upravené vydanie. Praha: Rozlet a CAS. 157 p. ISBN 978-80-904824-4-9.
- PERHACS, J. – PASKA, P. 1995. Dospelý človek v procese výchovy. Bratislava: Stimul. 158 p. ISBN 80-85697-21-1.
- PETLAK, E. 1997. Všeobecná didaktika. Bratislava: Iris. 275 p. ISBN 80-88778-49-2.
- PETROVA, G. 2013. Priprava dospelých na starobu prostredníctvom vzdelávania. In HATAR, C. (ed.). Vplyv edukácie na kvalitu života seniorov. Nitra: UKF, p. 117-123. ISBN 978-80-558-0249-7.
- PETROVA KAFKOVA, M. 2012. Dobrovoľníctvi senioru jako súčasť aktívneho starnutia. In Sociologia, vol. 44, n. 2, pp. 212-232. ISSN 1336-8613. Available online: <http://www.sav.sk/journals/uploads/05241016Petrova-Kafkova2%20-%20upravena%20studia.pdf>
- PETROVA KAFKOVA, M. 2019. Preferencie aktívneho životného štýlu v kontextu veku a miry ekonomickeho, sociálneho a kultúrneho kapitálu. In Sociologia, vol. 51, n. 2, pp. 198-218. ISSN 1336-8613. Available online: <https://www.sav.sk/journals/uploads/04231107Petrova%20Kafkova%20-2019.pdf>
- PETROVA KAFKOVA, M. – SEDLAKOVA, T. 2017. Čtvrtý vek jako špecifické pole pro vyjadrení akterství. In Sociologický časopis/Czech Sociological Review, vol. 53, n. 5, pp. 719-735. ISSN 2336-128X (online). Available online: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/abd86eb08ceb1042bdaae8f249c88caca0ba1cc0_17-5-04Petrova16.pdf
- PETRKOVA, A. – CORNANICOVA, R. 2004. Gerontagogika. Úvod do teórie a praxe edukácie senioru. Olomouc: UP. 92 p. ISBN 80-244-0879-1.
- PISONOVA, M. et al. 2017. Školský manažment – terminologický a výkladový slovník. Bratislava: Wolters Kluwer. 168 p. ISBN 978-80-8168-660-3.
- PORUBSKA, G. – DURDIÁK, L. 2005. Manažment vzdelávania dospelých. Nitra: SlovDidac. 212 p. ISBN 80-969303-0-3.
- Pro Senectute. Available online: <https://www.prosenectute.ch/>
- RABUSICOVA, M. et al. 2016. Mezigenerační učení. Teorie, výzkum, praxe. Brno: MU. 296 p. ISBN 978-80-210-8460-5.
- RABUSICOVA, M. – KAMANOVA, L. – PEVNA, K. 2011. O mezigeneračním učení. Brno: MU. 210 p. ISBN 978-80-210-5750-0.
- RACKOVA, A. – OCHABA, R. (eds.). 2012. *Aktívne starnutie*. Bratislava: Úrad verejného zdravotníctva SR. 16 p. Available online: http://www.uvzs.sk/docs/info/podpora/letaky/Aktivne_starnutie_brozura.pdf
- RACZOVA, B. – MARHEVSKA, G. 2013. Priprava na starnutie v kontexte sebakontroly a starostlivosti o seba: výsledky výskumu. In Psychologie a její

kontexty, vol. 4, n. 1, pp. 37-50. ISSN 1805-9023 (online). Available online: https://psychkont.osu.cz/fulltext/2013/Raczova,Marhevska_2013_1.pdf

REPKOVA, K. 2012. Dobrovolnictvo v kontexte aktivneho starnutia: konceptualna evolucia a pretrvavajuce stereotypy. In Rodina a praca, vol. 2012, n. 4, 46 p. ISSN 1336-7153.

SAK, P. – KOLESAROVA, K. 2012. Sociologie stari a senioru. Praha: Grada. 225 p. ISBN 978-80-247-3850-5.

SAUP, W. – TIETGENS, H. et al. 1992. Bildung fuer ein konstruktives Altern. Frankfurt a. M.: Paedagogische Arbeitsstelle des DVV. 77 p. ISBN 3-88513-427-6. Available online: http://www.die-frankfurt.de/espid/dokumente/doc-1992/saup92_01.pdf

SCHUNOVA, R. 2019. Analyza dokumentov o aktivnom starnuti na Slovensku a v zahranici. In MAYER, K. (ed.). Teoria a prax edukacie dospelých. Presov: PU, p. 161-170. ISBN 978-80-555-2218-0. Available online: <http://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Mayer2/subor/zbornik.pdf>

SINAY, J. – SVIDEROVA, K. 2013. Bezpecnost pri praci vo vyssom veku. Kosice: TU. 112 p. ISBN 978-80-553-1444-0.

SLADKAYOVA, M. 2019. Obcianske vzdelavanie dospelých. Banska Bystrica: Belianum. 98 p. ISBN 978-80-557-1535-3.

Slovenske slovníky. Available online: <http://slovniky.juls.savba.sk/>

STRIZENEC, S. 1999. Uvod do socialnej prace. Trnava: Vydavatelstvo AD. 216 p. ISBN 80-967589-6-9.

STRIZENEC, M. 2007. Novsie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu. Bratislava: Ustav experimentalnej psychologie SAV. 166 p. ISBN 978-80-88910-24-4. Available online: http://www.psychologia.sav.sk/upload/MS_Novsie-psychologicke-pohlady-na-religiozitu-a-spiritualitu.pdf

SERAK, M. 2019. Priprava na starnuti – konceptualizace problematiky. In SERAK, M. – TOMCZYK, L. (eds.). Preparation to Ageing and Old Age. Krakow: UP, p. 13 – 39. ISBN 978-83-953737-2-5. Available online: https://www.researchgate.net/publication/337389448_PREPARATION_TO_AGEING_AND_OLD_AGE/link/5dd51914299bf11ec8630893/download

SERAK, M. 2009. Zajmove vzdelavani dospelých. Praha: Portal. 208 p. ISBN 978-80-7367-551-6.

SPATENKOVA, N. – SMEKALOVA, L. 2015. Edukace senioru. Geragogika a gerontodidaktika. Praha: Grada. 232 p. ISBN 978-80-247-5446-8.

Statne vzdelavacie programy. Available online: <https://www.minedu.sk/8387-sk/statne-vzdelavacie-programy/>

STILEC, M. 2004. Program aktivního stylu života pro seniory. Praha: Portal. 136 p. ISBN 80-7178-920-8.

- STOROVA, I. 2015. Age management pro zamestnavatele se zamerenim na starsi pracovníky. Praha: SPaD CR. 42 p. Available online: <http://www.aivd.cz/soubor-doc740/>
- SVEC, S. 2008. Anglicko-slovensky lexikon pedagogiky a andragogiky. Bratislava: Iris. 323 p. ISBN 978-80-89256-21-1.
- SVEC, S. 2015. Edukacia. In SVEC, S. (ed.). Slovenska encyklopedia edukologie. Bratislava: UK, p. 223 – 232. ISBN 978-80-223-3747-2.
- SVEC, S. (ed.). 2015. Slovenska encyklopedia edukologie. Bratislava: UK. 1391 p. ISBN 978-80-223-3747-2.
- THEUNISSEN, G. 2002. Altenbildung und Behinderung. Impulse fuer die Arbeit mit Menschen, die als lern- und geistig behindert gelten. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt. 207 p. ISBN 3-7815-1184-7.
- TESCH-ROEMER, C. 2012. Aktives Altern und Lebensqualitaet im Alter. In Informationsdienst Altersfragen, vol. 39, n. 1, pp. 3- 9. ISSN 0724-8849. [cit. 2020-02-23]. Available online: https://www.dza.de/fileadmin/dza/pdf/Heft_01_2012_Januar_Februar_2012_gesamt_PW.pdf
- TOKAROVA, A. 2002. K metodologickym otazkam vyskumu a hodnotenia kvality zivota. In TOKAROVA, A. (ed.). Kvalita zivota v kontextoch globalizacie a vykonovej spolocnosti. Presov: PU, pp. 11-29. ISBN 80-8068-087-6.
- TOMCZYK, L. 2015. Vzdelavani senioru v oblasti novych medii. Praha: AIVD CR. 240 p. ISBN 978-80-904531-9-7.
- TOMES, I. – BOCKOVA, L. 2017. Povinna a dobrovolna solidarita se starnoucimi a starymi lidmi. In TOMES, I. – SAMALOVA, K. (eds.) et al. Sociální souvislosti aktivního stáří. Praha: UK Karolinum, pp. 9-48. ISBN 978-80-246-3612-2.
- TOMES, I. – SAMALOVA, K. (eds.) et al. 2017. Sociální souvislosti aktivního stáří. Praha: UK Karolinum. 256 p. ISBN 978-80-246-3612-2.
- URBAN, L. 2017. Sociologie. Klicova temata a pojmy. Praha: Grada. 228 p. ISBN 978-80-247-5774-2.
- UNKELBACH-ROMUSSI, G. 1997. Grundlinien einer Didaktik und Methodik der Altersvorbereitung. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-New York-Paris-Wien: Peter Lang. Europaeischer Verlag der Wissenschaften. 209 p. ISBN 3-631-32083-3.
- VASKA, L. 2014. Sluzby zamestnanosti a vybrane aspekty socialnej prace s nezamestnanymi. Bratislava: IRIS. 224 p. ISBN 978-80-89726-25-7.
- VAVRIKOVA, H. 2017. Edukace dospelych jako prostredek prevence ageismu. Dizertacna praca. Banska Bystrica: PF UMB.
- VAVRIKOVA, H. – HUDECOVA, A. 2018. Ageismus jako projev stereotypizace a diskriminace senioru a možnosti jeho prevence prostrednictvim edukace dospelych. Banska Bystrica: Belianum. 404 p. ISBN 978-80-557-1386-1.

- VAGNEROVA, M. 2000. *Vyvojova psychologie. Detstvi – dospelost – stari*. Praha: Portal. 522 p. ISBN 80-7178-308-0.
- WALSH, D. 2005. *Skupinove hry a cinnosti pro seniory*. Praha: Portal. 204 p. ISBN 80-7178-970-4.
- WERNER, R. L. 2012. *Bildung im Alter. Ueberlegungen zur Allgemeinbildung im demografischen Wandel*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac. 237 p. ISBN 978-3-8300-6163-2.
- WINGCHEN, J. 1995. *Geragogik. Lehr- und Arbeitsbuch fuer Altenpflegeberufe*. Hagen: Brigitte Kunz Verlag. 202 p. ISBN 3-89495-033-1.
- Zakon c. 568/2009 Z. z. o celozivotnom vzdelavani v zneni neskorsich predpisov. Available online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/568/20150901>
- Zakon c. 448/2008 Z. z. o socialnych sluzbach v zneni neskorsich predpisov. Available online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/448/>
- Zakon c. 245/2008 Z. z. o vyclove a vzdelavani v zneni neskorsich predpisov. Available online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/>
- Zakon c. 131/2002 Z. z. o vysokych skolach v zneni neskorsich predpisov. Available online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/131/>
- ZIMERMANOVA, M. 2013. Cooperation between Children and Seniors and Its Impact on the Quality of Life in Residential Care Conditions. In *The New Educational Review*, vol. 33, n. 3, pp. 19-32. ISSN 1732-6729.
- ZIMERMANOVA, M. 2012a. Edukacia a ergoterapia ako determinanty kvality zivota seniorov v rezidencialnych zariadeniach. Nitra: UKF. 73 p. ISBN 978-80-558-0089-9.
- ZIMERMANOVA, M. 2012b. Kooperacia deti a seniorov v rezidencialnych podmienkach. Nitra: UKF. 102 p. ISBN 978-80-558-0177-3.
- ZEMBEROVA, V. 2014. Prinos umeleckej literatury do casu zrelosti. In BALOGOVA, B. – SKYBA, M. (eds.). *Socialny kapital starnutia – pritomnost nikdy nestarne*. Presov: PU, pp. 438-447. ISBN 978-80-555-1083-5.